

nin bəzilərində biz bu hallarla rastlaşmışıq. Tədqiqat işinə biz ünsiyyətin də özünün əsaslandığı fəaliyyət kateqoriyası paradixmasında yanaşmışıq və nitq fəaliyyəti fəaliyyət kateqoriyasının bir hissəsi olduğunu nəzərə alaraq bu kontekstdə ünsiyyət qabiliyyətini, bacarığı və kommunikativ kompetensiyanı bir-birindən fərqləndirmişik.

4. Bacarıq və kompetensiya qabiliyyətlər olub biri digərindən işin yerinə yetirilməsi keyfiyyətinə görə fərqlənir. Bu o deməkdir ki, onun ali məktəb auditoriyasına tətbiqi ən müasir tələblərə cavab verməklə, həm də xarici dildə mədəniyyətlərarası kommunikasiya girmək üçün bacarıqların yarandığı hərəkətlərin və kompetensiyanın zəruriliyinin situativ məqamlarını fərqləndirək.

Nitq fəaliyyəti kateqoriyasına əsaslandığımız üçün qeyd etmək istərdim ki, bacarıqlar və kompetensiya mədəniyyətlərin konteksti ilə yaranmış kommunikasiyaya təsirinin pedaqoji perspektivlərini nəzərə almasaq hansı qabiliyyəti harada işlətməyimizin metodik nəticəsi olmaz, yüksək keyfiyyətli təhsilin ehtiva etdiyi mədəniyyətlərarası kommunikasiyaya nail ola bilmərik.

İkinci mühüm məsələ fəaliyyət kateqoriyasına görə həm bacarıq, həm də kompetensiya qabiliyyət olaraq nitq hərəkətlərinin kəmiyyət və keyfiyyət fərqi inikas etdirməsi və hər iki qabiliyyətin təlimin müvəffəq nəticəsi kimi tətbiqi seçilən metodik üsullardan asılıdır.

Nitq hərəkətinin nəticəsi kimi bacarıqlar və kommunikativ kompetensiya linqvistik kompetensiyaya əsaslanıb və mədəniyyətlərarası kommunikasiya daxil edilərkən hər iki qabiliyyət bəzi metodistlərin, məsələn, Xaleeva İ.İ. təbirincə tezaurusdan asılıdır [3]. Biliklərə, təcrübəyə istinad onların kontekstə uyğun fəallaşdırılmasında iki məqamla üzlaşır. Toplanmış biliklərin linqvistik səviyyəsi, ikincisi biliklərin mədəniyyət kontekstinə uyğun subyektiv fəallaşdırılması. Bu qeyd etdiyimiz idraki fəallığın təmini situativ bacarıqlardan asılıdır.

Mədəniyyətlərarası kommunikativ bacarıqların yaranması və formalaşmasında əsas məsələ mədəniyyətin ünsiyyət amilinə təsiridir, yəni təlimin məqsədi mədəniyyətin təsir etdiyi kommunikasiyanı öyrənməkdir.

Ədəbiyyat

1. Bakalavriat səviyyəsinin ixtisas üzrə Təhsil Proqramı İxtisasın (proqramın) şifri və adı: 050121 – Xarici dil müəllimliyi / – Bakı: – 2020.
2. Зимняя, И.А. Педагогическая психология / И.А.Зимняя. – Ростов-на-Дону: Феникс, – 1997.
3. Халева, И.И. Основы теории обучения пониманию иноязычной речи / И.И.Халева. – Москва: Высшая школа, – 1989.

Məmmədova Bənövşə
Azərbaycan Dillər Universiteti

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRISİNDƏ İDİOSTİL VƏ DİL ŞƏXSİYYƏTİ FAKTORLARI HAQQINDA

Açar sözlər: *ingilis dili, xarici dillərin tədrisi, idiosstil, dil şəxsiyyəti nəzəriyyəsi, idiolekt*

İngilis dilinin tədrisi kontekstində, o cümlədən bu dilin üslubiyyətinin tələblərə mənimsənilməsi prosesi çərçivəsində müasir didaktiv yanaşmalar dil şəxsiyyəti nəzəriyyəsinin əldə etdiyi elmi nəticələrin də nəzərə alınması vacibliyini ortaya qoymuşdur. «Xarici dilin mənimsənilməsində "dil şəxsiyyəti"» adlı araşdırmasında S.V.Borisovanın da qeyd etdiyi kimi, hər hansı bir dilə yiyələnmə və ya hər hansı bir digər dilin tədrisi prosesində "dil şəxsiyyəti" faktoru bir neçə isti-

qamətdə özünü təzahür etdirir. Birinci halda fon biliklərinin formalaşması, digər istiqmətdə tələbdə ikinci (mənimsonilon xarici dilə aid) dil şəxsiyyətinin formalaşması, habelə kommunikativ yanaşmada təzahür tapan dil şəxsiyyətinin aşılması [1, s.191-193].

Sonuncu məqamla bağlı dəqiqləşdirmə gətirərək qeyd edək ki, nitq davranışı özəllikləri bu və ya digər xalqın kommunikasiya vərdişlərinin mənimlənməsini və ya tədrisini hədəf alır. Bu da ilk növbədə linqvokulturoloji səsəyə daşmaqla xalqın kollektiv dil şəxsiyyəti ilə korrelyasiya təşkil edir. Bu baxımdan ingilis dilinin tədrisi prosesində, məhz, bu dilin daşıyıcıları olan toplumların ortaq və fərqli dil şəxsiyyəti özəlliklərinin, o cümlədən kommunikativ davranış özəlliklərinin nəzərə alınması çox vacibdir [2].

Belə ki, bu linqvokulturoloji "məneələrin", lakunaların nəzərə alınmaması mədəniyyətlər arası ünsiyyəti çıxmaza sürükləyə bilər [3]. Məhz, mədəniyyətlər arası ünsiyyəti tənzimləyən xarici dil bilgisini keyfiyyətcə daha yüksək səviyyəyə qaldırmaq üçün digər dilin (konkret olaraq, ingilis dilinin) tədrisində həm kollektiv, həm də fərdi dil kimliyi faktorunun nəzərə alınması məqsəddə müvafiqdir. Belə ki, kollektiv dil kimliyinin mənimlənməsi digər dil daşıyıcıları ilə adekvat kommunikasiyanın qurulmasında, individual dil kimliyinə bələdlilik isə müvafiq idiolekt, idiosstil təzahürü olan bəddi əsərlərin, müraciətlərin, məqalələrin, çıxışların məna tutumunun olduğu kimi dekodlaşdırmasını (yəni, məna çözümlünə məruz qalmasını) mümkün edə bilər. Belə ki, məhz, bu kontekstdən nəzər salındıqda biz, ingilis dili üçün (yəni, dilin ədəbi dil formatı üçün) qəti şəkildə qeyri-məqbul olan söz və ifadələrin hansı səbəbdən bu və ya digər yazarın əsərində asanlıqla işlədilər bilməsinə aydınlıq gətirə bilər. Məsələn, ingilis dilində **Negro**, **nigger** kimi sözlər qəti şəkildə arzuolunmaz leksika statusunda dəyərləndirilir və hətta müasir dil standartları baxımından peyorativ leksika kimi dəyərləndirilən həmin sözlərdən istifadəyə görə müəyyən cinayət cəzası da nəzərdə tutulur [4]. Bununla belə, T.Morrisonun yaradıcılığında həmin sözlərdən kifayət qədər yüksək işlənmə tezliyi ilə istifadə edilmişdir. Və bu durum afroamerikan mənşəli oxucuları narahatlığına səbəb olmamışdır. Halbuki sırf bu faktı çıxış edərək, tələbələrə həmin leksik vahidlərdə istifadəyə "yaşıl işıq" yandırmaq da doğru olmaz. Belə ki, T.Morrisonun yaradıcılığında autentik görünən bu ifadə xarici dil mənimləyən şəxsin istifadəsi üçün qəbul edilmişdir. Çünki T.Morrison öz afroamerikan dil kimliyinə malik olduğundan həmin leksik vahidlərdən istifadə peyorativlik semantikasını əks etdirmir.

Ədəbiyyat:

1. Борисова С.В. «Языковая личность» в изучении иностранного языка // Международный журнал социальных и гуманитарных наук. – 2016. – Т. 8. №1. – С. 191-193. <https://cyberleninka.ru/article/n/yazykovaya-lichnost-v-izuchenii-inostrannogo-yazyka>
2. Fox K. Watching the English. The Hidden Rules of English Behavior. -London : HODDER & STOUGHTON, 2004. - 157 p.
3. Wisson L. Where Russians go wrong in spoken English. Words and phrases in the context of two cultures. Moscow: Valent, 2015.
4. Bailey I. Facing the consequences of using the N-word, May 2, 2016 <https://edition.cnn.com/2016/05/02/opinions/n-word-double-standard-debate-bailey/index.html>